

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора **Томчука Михайла Івановича** на дисертацію Підбуцької Ніни Вікторівни «**Психологія становлення професіоналізму майбутніх інженерів**», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Особливості сучасного розвитку українського суспільства, співпраця України у різних сферах з європейським співтовариством, вимагають підвищення професіоналізму фахівців, ефективної участі інженерних кадрів в реалізації державних завдань. Важливу роль у такій ситуації відіграє технічна освіта, професійна підготовка майбутніх інженерів. Аналіз особливостей професіоналізації майбутніх інженерів у вищому навчальному закладі (ВНЗ) засвідчив про наявність певних теоретичних розбіжностей в її розумінні та тлумаченні, до сьогодні майже відсутні психологічно обгрунтовані, конкретні технології ефективної її реалізації. А відтак, дослідження психологічних засад становлення професіоналізму особистості інженера у ВНЗ є актуальною, недостатньо вивченою у педагогічній та віковій психології проблемою, розв'язання якої представлено в дисертації Підбуцької Ніни Вікторівни.

Досліджувана авторкою на рівні докторської дисертації тематика психології професіоналізму майбутніх інженерів є гостро актуальною як в науковому плані, так і за своєю практичною значущістю і вельми потрібною, з точки зору розробки основ психологічного супроводу процесу фахової підготовки майбутніх інженерів та використання результатів наукового пошуку під час проведення занять із студентами у технічних ВНЗ.

Дослідниця чітко конкретизує об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, які відображають логіку теоретичного та експериментального розділів дисертації. Методологічні засади відповідають його предметному спрямуванню. Використана теоретична база повною мірою забезпечує

висвітлення проблематики та можливість вирішення дослідницьких завдань. У структурному плані імпонує чітка побудова дисертаційного дослідження, в якому гармонійно узгоджені теоретичні складові та прикладні аспекти зазначеної проблематики.

Безсумнівно позитивним є той факт, що у першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження проблематики становлення професіоналізму» Підбуцька Н.В., проаналізувавши дуже широкі пласти теоретико-емпіричного матеріалу вітчизняної та зарубіжної психології, робить вдалі узагальнення щодо феноменології професіоналізму, етапів та фаз життєвого шляху професіонала, уточнює зміст цього поняття, психологічні основи та закономірності його становлення. Авторка розкриває психологічну структуру інженерної діяльності.

Переконливою є наукова ерудиція Підбуцької Н.В.: вона всебічно у другому розділі дисертації обґрунтувала теоретико-методологічні засади, концепцію дослідження, в основу яких покладено інтегративний підхід, а саме, системо-генетичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, структурно-рівневий з ґрунтовним психологічним наповненням змісту професіоналізму майбутнього інженера: характеристикою, структурою сутності, концептуалізації, генези та психологічних механізмів розвитку зазначеного феномену. Психологічними механізмами становлення професіоналізму майбутніх інженерів авторка визначає ідентифікацію, рефлексію, самодетермінацію та саморозвиток.

У третьому розділі дисертації «Особливості становлення професіоналізму студентів інженерних спеціальностей» розкрито специфіку професіоналізму майбутнього інженера, умови його становлення відповідно до вимог сучасного ринку праці. Професіоналізм майбутніх інженерів визначено як психологічне новоутворення періоду юності, студентського віку, як інтегративна характеристика суб'єкта фахової діяльності якою є професійна автентичність. Становлення професіоналізму майбутніх

інженерів представляється у дисертації як стадіальний процес, що має певні умови розвитку, кризи, психологічні бар'єри тощо.

За результатами теоретичного аналізу проблеми виокремлені етапи та соціальні ситуації розвитку професіоналізму особистості, розроблена модель його становлення у майбутніх інженерів, які побудовані за логічними принципами психологічної науки і дозволяють отримати цілісне уявлення про зазначений феномен. Науковий апарат дисертації насичений усіма необхідними структурними елементами, зміст яких свідчить про широке бачення автором складності проблеми професіоналізації особистості майбутнього інженера. Цілком обґрунтовано виділення таких складових професіоналізму особистості як мотиваційно-ціннісна, когнітивна, індивідуально-типологічна, операціональна та показників за якими можна визначити рівень їх сформованості на кожному етапі розвитку особистості.

У четвертому розділі – «Емпіричне дослідження динаміки становлення структури та предикторів професіоналізму студентів-інженерів» описано методичний інструментарій, емпіричну базу, етапи, особливості організації дослідження становлення професіоналізму студентів майбутніх інженерів. Констатувальний експеримент дозволив отримати достатньо валідні та надійні результати емпіричного дослідження: виявити професійно важливі, індивідуально-психологічні якості успішного інженера, динаміку становлення професіоналізму у студентів – майбутніх інженерів. Результати експерименту дозволили дисертантці виявити специфічні психологічні особливості студентів технічних ВНЗ: орієнтація на самостійність, досягнення, владу, розвиток, конструктивне емоційне ставлення до професії, адекватне уявлення про професію та інші.

Вартою на увагу є розробка та апробація Підбуцькою Н.В. у четвертому розділі дисертації опитувальника, за яким визначено та описано динаміку становлення професіоналізму майбутніх інженерів впродовж навчання у технічному вищому навчальному закладі. Виокремлено групи студентів-інженерів з високим та відповідно з низьким рівнем

професіоналізму та академічної успішності. Виявлено, що мотиваційно-ціннісна складова професіоналізму майбутніх інженерів характеризується невисокою мотивацією до вирішення складних професійних завдань, орієнтацією на спілкування та творчу активність, домінуванням орієнтацій на свободу та діяльність з невисокими мотивами творчої самореалізації та ін. Когнітивна складова характеризується добре розвиненими візуально-просторовими здібностями, гнучким та швидким мисленням, обізнаністю, але низьким рівнем розвитку логічних здібностей. Індивідуально-типологічна складова характеризується відкритістю, енергійністю, пошуком нового, довірливістю, сумлінністю, але низьким рівнем оптимізму.

Дисертанткою встановлено, що становлення професіоналізму майбутніх інженерів під час навчання у вищому технічному закладі залежить від наявності у студентів розвинених характерологічних властивостей, які закладаються у них й в попередні вікові періоди: активності, спонтанності дій, певної ризикованості, вольових якостей, мотиваційно-ціннісних орієнтацій тощо. Цікавим у психолого-педагогічному плані є й те, що Підбуцькою Н.В. встановлено, що така ціннісна сфера як професійне життя студента не дає повної можливості для становлення професіоналізму, оскільки орієнтація лише на нього, за відсутності виражених інших ціннісних сфер, призводить до дисбалансу в їх прояві.

У п'ятому розділі «Психолого-педагогічна програма супроводу становлення професіоналізму майбутніх інженерів» представлено розроблену та апробовану авторську програму експериментальної роботи із студентами технічних ВНЗ. Розкрито її зміст, структуру, особливості реалізації. Її головною метою було формування професійних компетенцій особистості, як суб'єкта майбутньої інженерної діяльності. Апробація програми підтвердила її ефективність та можливість практичного використання у ВНЗ.

Варто відзначити коректне, грамотне використання дисертанткою методів математичної статистики при обробці результатів експериментального дослідження та підтвердженні його гіпотез: описової

статистики, дисперсійного, кореляційного, регресивного, факторного, кластерного аналізів, критеріїв на визначення достовірності відмінностей у досліджуваних показниках та ін.

У авторефераті і 46-ти публікаціях Підбуцької Н.В. з теми дисертації повною мірою представлені основні результати теоретичного аналізу проблеми (проведено ґрунтовний аналіз 562 найменувань наукової літератури), констатувального дослідження та формувального експерименту. Дисертанткою здійснено вичерпні висновки. Наукові положення та результати експериментального дослідження пройшли апробацію на значній кількості міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. Обґрунтовані авторкою положення і рекомендації впроваджені у освітній процес ряду ВНЗ України.

Зміст автореферату відповідає текстові дисертації.

Разом з тим, поряд із загальним позитивним враженням від дисертації вона не позбавлена, на нашу думку, й окремих огріхів, дискусійних положень:

1. Другий розділ дисертаційної роботи занадто переобтяжений аналізом різних наукових підходів щодо феномену становлення професіоналізму майбутнього інженера, в той час, коли у підрозділі 1.2 феномен професіоналізму досить ґрунтовно описаний.

2. У презентованій на с.128 теоретичній моделі становлення професіоналізму майбутнього інженера, на нашу думку, не в повній мірі розкривається власне процес його становлення та й в цілому сама модель потребує більш ґрунтовної інтерпретації в структурі дисертаційної роботи.

3. Серед емпіричних методів дисертаційного дослідження авторкою, окрім психодіагностичних та методів експертної оцінки заявлені бесіда та спостереження. Проте про особливості і результати їх використання в дисертації майже не описані.

4. В дисертації та авторефераті немає місця для інтерпретації виявленого дослідницею і зазначеного вище феномену: чому в індивідуально

– типологічній складовій професіоналізму студентів-інженерів при достатньо високому рівні розвитку таких рис як відповідальності, схильності до пошуку нового виявлено низький рівень розвитку оптимізму особистості?

5. Загальної позитивної оцінки заслуговує розроблена та презентована авторкою програма психолого-педагогічного супроводу становлення професіоналізму майбутнього інженера під час навчання у технічному виші, ефективність якої переконливо підтверджується у підрозділі 5.2. Проте характеристика змісту та особливостей її використання в роботі представлена недостатньо повно.

Однак зроблені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка відзначається цілісним концептуальним баченням і розкриттям важливої для вітчизняної психологічної науки та практики проблеми.

У цілому дисертаційне дослідження Підбуцької Ніни Вікторівни «Психологія становлення професіоналізму майбутніх інженерів» є завершеною науковою працею, у якій отримані нові науково обгрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу проблему педагогічної та вікової психології, мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання», затвердженого Міністерством освіти і науки України, а її авторка заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Комунального вищого навчального закладу
«Вінницька академія неперервної освіти»

М. І. Томчук

ПІДПИС
М. І. Томчука
ЗАСВІДЧУЮ

14 02 2017